

Laudáció pro Francisca J. Ayalu

Je mým mimořádným potěšením přednést laudáció při příležitosti udělení čestné profesury naší univerzity Francisca J. Ayalovi. Před 12 lety mu tatáž univerzita v tomto krásném sálu udělila čestný doktorát, jeden z desítek čestných doktorátů s jeho jménem svázaných. Ani by mě nepřekvapilo, kdyby je v určité fázi přestal počítat.

Od té doby jsme všichni nejen zestárli o 12 let, ale i mnoho jiného se událo. Ale k tomu se dostanu až po stručném uvedení Franciscovo jedinečné vědecké kariéry. Předtím, než se většina z nás narodila, tj. v roce 1960 byl vysvěcen v rodném Španělsku jako dominikán, ale krátce nato se rozhodl, že ho fascinuje věda. Na doktorát nastoupil o rok později na Kolumbijskou univerzitu k jednomu z nejvlivnějších biologů 20. století - Theodosiu Dobzhanskému, vědci ukrajinského původu, proslaveného zejména výrokem „Nothing in biology makes sense except in the light of evolution“, kterým předstihl svou dobu. Francisco se stal jeho bezpochyby nejznámějším žákem a rovněž i přítelem, s nímž strávil poslední léta svého života na Kalifornské univerzitě, kde se začátkem 70tých let stal Francisco profesorem. V Davis a Irvine se postupně stal mnohonásobným profesorem, a to ekologie a evoluční biologie (School of Biological Sciences), filozofie (School of Humanities), a nakonec logiky a filosofie vědy (School of Social Sciences).

Jeho práce týkající se zejména výzkumu prvoka *Trypanosoma cruzi*, původce Chagasovy choroby, a dalších lidských parazitů se staly zásadními. Jeho rostoucí společenské angažmá se stalo snad ještě zásadnějším. Byl předsedou obří Americké asociace pro pokrok ve vědě (AAAS), poradcem prezidenta Clintona pro vědu, či od prezidenta Bushe dostal v Bílém domě Národní medaili za vědu (National Medal of science), od České Akademie věd Mendelovo medaili, a tento výčet čestných doktorátů, cen a funkcí by mohl pokračovat klidně půl hodiny.

Nemohu nezmínit osobní noticku k jedné z oněch slavných cen. Když jsme se s manželkou Janou bavili s Franciscem a Hanou při jedné jeho návštěvě Budějovic, vyšlo najevo, že pár dní předtím převzal Templetonovu cenu na soukromé ceremonii v Buckinghamském paláci od jeho královské výsosti prince Filipa a vévody z Edinburghu. Tato cena, udělovaná osobnostem, které mimořádně přispěly k potvrzení duchovního rozměru života (u nás jí dostal také Tomáš Halík), finančně přesahuje Nobelovu cenu, což bylo záměrem mecenáše, kterého – jak jinak – Francisco osobně také znal. Jako hlavní důvod udělení Franciscovi je uveden jeho zásadní příspěvek pro vytváření vztahu mezi náboženstvím a současnou vědou, zejména její evoluční větví. Klíčovou roli jistě hrála jeho odvaha pokládat si otázky jako „Biologické podklady morality“, či „Odporuje vědecké poznání náboženských přesvědčením?“ a podobně. Málokdo je kvalifikován lépe než Francisco se k takto komplikovaným a

zároveň důležitým záležitostí vyjadřovat, a navíc vědci, kteří by kvalifikovaní byli, se jim obvykle vyhýbají. Ale tím hlavním důvodem, proč o ceně mluvím, je dotaz mé ženy Jany, co Francisco s oním 1 milionem liber udělá? Odpověděl jí, že hned druhý den ráno zašel do banky, kde částku převedl na konto své tehdy domovské University of California, Irvine, s tím, aby byla rozdělena k přilepšení stipendiím doktorandských studentů.

Pro získání Templetonovy ceny by však nestačilo Franciscových téměř 1000 vědeckých publikací a 40 knih. Ariadninou nití spojující Franciscovy knihy a přednášky na toto téma je jeho přesvědčení, že věda je cesta k poznání, ale že to není jediná cesta. Francisco tvrdí „Věda není v rozporu s náboženstvím, pokud jsou obě tyto domény správně chápány. Zabývají se odlišnými věcmi, které jsou obě pro člověka esenciální. Neměly by se ale pokud možno míchat jedna s druhou“. Tomuto typu myšlení je obzvláště důležité naslouchat zejména v naší superateistické zemi. Neméně důležité je však i pro Spojené státy, kde Francisco svědčil v soudním procesu v roce 1981, dnes považovaném za přelomový, v němž bylo federálním soudem zrušeno rozhodnutí arkansaského soudu, prikazující učitelům přednášet kreacionismus společně s darwinismem. Tento boj není ani dnes u konce a Franciscova a řada dalších evolučních biologů stojí neustálé vysvětlování, že tzv. „inteligentní design“ a podobné teorie jsou pavědou či panáboženstvím.

Většina z oněch tisíce výše zmíněných prací navíc obsahuje krásnou, exaktní, náročnou a špičkovou vědu. Franciscovými oblíbenými organismy jsou prvoci a jejich různé evoluční a genetické aspekty, oblast, kde s ním rovněž cítím velké sblížení. Ve svém kmenovém časopise *Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA*, což je jedno ze tří nejvlivnějších vědeckých médií vůbec, např. publikoval klonální teorii parazitických prvoků, která patří mezi citační klasiku. Podílel na dalších zásadních pracích, které ukázaly, že malárie, odpovědná za téměř milion mrtvých a desítky milionů nemocných ročně, přešla na člověka ze šimpanzů, a to možná prostřednictvím jediného komářího píchnutí.

Bylo mi velkým potěšením s Franciscem dosud sepsat 7 prací, které se vesměs týkají evoluce trypanosom a leishmanií, s tím, že naše spolupráce začala v roce 2006 při studiu právě těchto původců nemoci kala-azar a dalších leishmanioz a vyústila v hojně citovanou práci, v níž jsme navrhli druhovou strukturu leishmanií a přišli s představou jejího šíření během posledních několika tisíc let. Bylo velmi poučné okukovat Franciscův styl popisu a interpretace výsledků, ten subtilní rozdíl mezi normální vědeckou prací a tím, co je špičková kvalita přijímaná i jinak nepřijemnými a nikdy spokojenými oponenty v nejlepších časopisech. V dnešní době přívalu publikací již není dostačující mít zajímavé výsledky, důležité je také umět je prezentovat jako zajímavý a přes jejich složitost i srozumitelný příběh. A v tom je Francisco opravdový mistr.

Vzhledem k Franciscově neutuchající vědecké produktivitě a mě obzvlášť sympatické schopnosti nebýt unavený (ještě, když mu bylo 80 let, trávil v letadle až 100 nocí v roce), mě nepřestává překvapovat spektrum jeho mimovědeckých zájmů a aktivit. Dům Francisca a Hany v Irvine je plný umění a když Vám hostitelé ukáží sbírku samurajských mečů z toho či onoho shogunátu, či kolekci čínských svatebních obleků princezen z 16. století, které patří k nejlepším na světě, začínáte žasnout. Bylo životním zážitkem pro naši rodinu si se skleničkou skvělého vína z Ayala wineryards z proslulého Napa Valley projít s nadšeným výkladem hostitelů tuto soukromou galerii. Jsem přesvědčen, že rodina Ayalů skrývá řadu dalších úžasných aktivit a tajemství, o nichž nemám potuchy.

Jak už to ale bývá, osud si pro nás někdy připraví nečekané výzvy. Před 6ti lety byl Francisco obviněn ze sexuálního obtěžování. Díky jeho prominenci se z toho stal případ sledovaný celým světem, včetně časopisů Science a Nature, a výsledkem rozsáhlého vyšetřování univerzitní komisí a intenzivně sledovaném médiu, bylo zjištění, že jeho největším proviněním bylo, že občas své kolegyně jemně políbil na obě tváře a poblahopřál jim k jejich kráse, a jednou – hrůza pomyslet – navrhl s humorem v přeplněném přednáškovém sále, že na jeho klíně je ještě místo. Tyto způsoby španělských šlechticů, z jejichž rodiny Francisco pochází, nebyl naneštěstí po chuti čtyřem zastánkyním MeeToo a podle toho bylo s pachatelem naloženo. Fakulta, jíž daroval 10 milionů dolarů, a která byla pojmenovaná po Franciscovi musela být přejmenována, musel rezignovat na svou pozici na univerzitě a prožil krušné chvíle stigmatizovaného člověka. Francisco se omluvil za nepochopené způsoby španělského gentlemanství a všem vzkázal, že ačkoli by soudy patrně vyhrál, má před sebou ještě spoustu vědecké práce, které se chce věnovat především.

S odstupem několika let je všem víc než jasné, že se jednalo o hon na čarodějnice a pro Čechy vyššího věku není možné nevidět paralelu se zlovládou komunistů či středověkou inkvizicí. Známa Universidad Pontificia Comillas v Madridu tak po Franciscovi pojmenovala nedávno katedru a jednou příjdu omluvy za neoprávněnou újmu, ale jak už to v podobných případech bývá, bude pozdě.

Na závěr si dovolím jednu úvahu. Práce nás, tak jak zde sedíme, bude dříve či později zapomenuta, a ještě dříve překonána, či zaváta v regálech nekonečných knihoven a převrstvena v obřích databázích. U Francisca tomu tak ale nebude. Jako „renesanční muž evoluční biologie“ poskytl příspěvek k evoluční teorii 20. století, který je trvalý a zásadní. Jeho soudní spor o výuku evoluce patří mezi prominentní kauzy amerického soudnictví a – aniž by to tušil - zapíše se do historie i jako oběť militantního feminismu, který si vytkl za cíl bezohledné zvyšování napětí mezi mužem a ženou. Nakonec toto militantní hnutí prohraje, i ve světle opravdových problému lidstva jako jsou pandemie, války či globální oteplování, ale nestane se tak samo o sobě. Prohraje až tehdy, kdy si vyláme zuby na osobnostech, jako je Francisco, proti jejichž vizionářství,

filantropii a gentlemanství může nabídnout jen napětí mezi pohlavími, jež ochuzuje obě strany.

Je mým velkým potěšením, že jsem měl možnost s Franciscem spolupracovat a, ač na velkou vzdálenost, mohl se od něho učit a užívat si společnost jeho velkého ducha. Pokud mu to zdraví v jeho pokročilém věku dovolí, budou mít tuto možnost i kolegové a studenti Jihočeské univerzity, která se díky bývalému i stávajícímu panu rektorovi a paní děkance Přírodovědecké fakulty rozhodla mu udělit vysokou funkci čestného profesora.

Milý Francisco, díky, že jsi zde.

Jula Lukeš